

TÜRKİYE’DE LATİN ALFABESİNE GEÇİŞ SÜRECİ VE GAZETELER

Ayla ACAR *

Öz

Cumhuriyetin kuruluş yılları, yeni rejimle birlikte bir ulusal kimliğin de adeta yeni baştan tasarlandığı yıllardır. Cumhuriyet devrimlerinin temel ilkesi, siyasal ideolojiye uygun toplumsal ve kültürel dönüşümleri gerçekleştirmektir. Harf devrimi de okuryazarlığı yaygınlaştırmanın yanı sıra kültürel dönüşümleri gerçekleştirmek için alınmış radikal bir karardır. Latin alfabesine geçiş süreci 1928 yılının ikinci yarısında başlamaktadır. Latin Harfleri Kanunu’nun kabul edildiği 1 Kasım 1928, basının Latin harflerine geçtiği 1 Aralık 1928 ve Millet Mektepleri’nin açıldığı 1 Ocak 1929 tarihleri bu sürecin önemli dönüm noktalarıdır. Bu makalede Latin alfabesine geçiş süreci olarak bu dönem esas alınmıştır. Çalışmanın amacı, üç ay gibi kısa bir hazırlık döneminin ardından yaşama geçirilen bu radikal devrimin, dönemin basını tarafından nasıl ele alındığını göstermektir. Makalede, Haziran 1928’den Şubat 1929’a kadar geçen sekiz aylık dönemin gazetelerinin tekil tarama yönteminde içerik analizleri yapılmıştır. Döneme ait Cumhuriyet, Milliyet, İkdam, Son Saat ve Hakimiyeti Milliye gazetelerine ulaşılmıştır. Dönemin en önemli kitle iletişim aracı olan gazetelere, yeni yazının geniş kitlelere yayılması ve benimsetilmesi için büyük bir görev düştüğü görülmektedir. Gazeteler, bir yandan yeni yazıyı öğrenirken bir yandan da okurlarına öğretme gayreti içindedir. Okur kaybetme kaygısının ötesinde gazetelerin, adeta bir okul/öğretmen misyonu ile yeni alfabeyle okuma-yazma seferberliğine destek verdikleri görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Harf Devrimi, Gazeteler, Latin Alfabesinin Tanıtımı

Abstract: Introduction of the Latin Alphabet and Newspapers in Turkey

The early years of the establishment of the Republic are also a period in which the national identity was almost redesigned along with the new regime. The basic principle lying behind the Republican revolution in Turkey was to bring about social and cultural transformations in accordance with the political ideology. The introduction of the new alphabet was a radical decision taken to spread literacy as well as to realize cultural transformations. The transition period of the Latin alphabet started in mid 1928. The acceptance of the Latin Alphabet Law on 1 November 1928, the adoption of the Latin script by the press on 1 December 1928, and the opening of the Public Schools on 1 January 1929 were the crucial milestones of this process. In this article, the mentioned period is taken as the basis of the transition period in the adoption of the Latin alphabet. The goal of the work is to portray how the press dealt with such a radical change which has been implemented after a very short stage of preparation that lasted only for three months. In the article the analysis of the newspapers for the eight months period between June 1928 and February 1929 has been made by single screening method and through content analysis. The newspapers of the period Cumhuriyet, Milliyet, İkdam, Son Saat and Hakimiyeti Milliye have been obtained. It can be seen that newspapers, being the most important means of

* Dr., Gelişim Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İletişim ve Tasarım Bölümü, acar_ayla@yahoo.com

mass communication of the period had an important duty in adopting and spreading the new alphabet to the wide masses. While newspapers tried to learn the new alphabet on one hand, on the other hand they carried out the arduous task of teaching it to their readers. Beyond the anxiety of losing their readers, newspapers almost like a school teacher were encouraging them to learn the new alphabet.

Key Words: *Alphabet Revolution, Newspapers, Introduction of the Latin Alphabet*

.....

GİRİŞ

1923’te Misak-ı Milli sınırları içinde kurulan ulusal devlet, yeni ideolojiye uygun ulusal kimlik de oluşturmalydı. ‘Kaderde, kıvançta, tasada’ bir olmanın yolu, ortak tarihten ortak geleceğe giden yoldaki toplumsal dönüşümlerin, kitlelerce benimsenmesinden geçmekteydi.

O günlerde toplum şöyle bir görünüm sergilemekteydi: Arka arkaya yaşanan savaşlar nedeniyle halk yorgun ve bezgindi. 1927 nüfus sayımına göre halkın yüzde 11’i okuryazardı. 1924 yılında ilk, orta ve yükseköğretimde toplam 5 bin okul, 359 bin öğrenci ve 12 bin 400 öğretmen bulunuyordu. Öğrencilerin 3 bini yüksek öğrenimdeydi (Tezel, 1986: 88-89).

Öte yandan yeni rejim, Türk kimliği nosyonunun neredeyse hiç var olmadığı bir toplum devralmıştı. Fransa’daki devrimcilerin yeni bir Fransız insanı ya da Bolşeviklerin yeni bir Sovyet insanı-sosyalist insan yaratmaları gibi, genç Türkiye Cumhuriyeti de Osmanlı’dan farklı yeni bir Türk tipi yaratmak göreviyle karşı karşıyaydı. (Ahmad, 1995: 97).

‘Çağdaş uygarlık seviyesi’ne ulaşmayı kendisine hedef seçen genç Türkiye Cumhuriyeti bu sebeple yüzünü Batı’ya döndü. Mete Tunçay, çağdaşlaşmanın genel olarak istenilirliğine inanılan bir toplumsal değişme süreci olduğunu; ancak Türkiye’de önder-aydın kesimin halk adına çağdaşlaşmayı istediğini belirtmektedir.(187) Çağdaşlaşma yolunda siyaset, hukuk, eğitim alanlarında atılan adımlar, aynı

zamanda Çağdaş-Batılı bir kültür oluşturmayı da hedeflemektedir. Kültürü Batılılaştırmak konusunda net bir tavır alan Cumhuriyet rejimi, bu uğurda tüm tepkileri göze alarak zorlamalara girişmeye ve bazı kesin kopuşları gerçekleştirmeye kararlıydı (Belge, 1983:1298-1299). Bizzat Mustafa Kemal’in de belirttiği gibi çağdaşlaşma yolunda atılacak adımlar Batının taklit edilmesi değildi. “Biz Batı medeniyetini taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz” (İnan, 1971: 37) sözleriyle bu görüşünü açıklayan Mustafa Kemal, toplumsal gereksinimlerle çağın gereklerini buluşturmaya hedeflemektedir.

Kuruluş yılları, yeni bir rejimle birlikte bir ulusun da adeta yeni baştan tasarlandığı yıllardır. Ulus devletle birlikte oluşturulan yeni ulusal kimliğin, A’dan Z’ye tek tek oluşturulması gerekmektedir. Saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı gibi siyasal devrimlerle oluşturulan üst yapıya uygun bir alt yapı oluşturulmalıdır. Egemenliğin kayıtsız şartsız millette olduğu bu yeni rejimde millet, artık Osmanlı’daki gibi kullardan değil, bağımsız bireylerden oluşmaktadır.

Batı dünyasıyla entegrasyonu sağlayan yeni takvim ve saatin kabulünden, kılık kıyafetin düzenlenmesine, bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen medeni kanundan eğitim ve öğretimin birleştirilmesine (Tevhid-i Tedrisat), yeni alfabenin kabul edilmesine dek birçok toplum-

sal devrim, bir yandan yasalarla güvence altına alınırken bir yandan da bu devrimlerin halk tarafından benimsenmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Gazeteler, dönemin en etkin kitle iletişim araçları olarak başta harf devrimi olmak üzere bu radikal dönüşümlerin hayata geçirilmesinde, kitlelere benimsetilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir.

Harf Devrimi, Ulusal Dil ve Ulusal Kültür

Ulusal kültürü oluşturmanın yolu ulusal eğitim politikasından geçmektedir. Bu nedenle başta öğretimin birleştirilmesi, harf devrimi ve üniversite reformu olmak üzere eğitim alanında yapılan yenilikler, kültürel anlamda da önemli gelişmelerdir.

Latin alfabesinin kabulüne ilişkin çalışmalar ise 1928 yılında başlamasına karşın, daha önce birçok kez gündeme gelmiştir. 1928’in haziran ayında yeni alfabenin hazırlanması için bir Dil Encümeni oluşturulur.¹

Cumhuriyet insanının fiziksel çevre kadar düşünce dünyasını da etkileyen en büyük değişikliklerden biri olan harf devrimi, okuryazarlığı yaygınlaştırmanın, dolayısıyla demokratikleşmenin bir aracı olarak görülmekle birlikte (Deren, 2007: 391); pratik ve pedagojik sebeplerden çok sosyal ve kültürel sebeplere dayanmaktadır (Kafadar, 2007: 352). Arapça ve Farsça öğelerle süslü şehirli ve aydın dilinden sade halk Türkçesine geçiş, ümmetten millete geçişin de ayrılmaz bir parçasıdır (Deren, 2007:352). *Milliyet* gazetesi de Latin alfabesine geçişi, “Herkes ümmilikten yakasını kurtarmaya çalışıyor” şeklinde yorumlamaktadır (*Milliyet*, 25.8.1928).

Devrimlerin dayandığı temel ilke, Türkiye Cumhuriyeti’ni siyasî yapısı bakımından olduğu gibi, sosyal yapısını şekillendiren kültür değerleri bakımından da çağdaş bir devlet haline getirmektir. Dolayısıyla harf devrimi de

ulusal değerlere bağlı bir çağdaşlaşmanın ifadesidir. Ayrıca, sosyal ve kültürel alandaki diğer yeniliklere de temel oluşturmaktadır (Korkmaz, 2011).

New York Times, 30 Nisan 1928 tarihli sayısında Mustafa Kemal önderliğinde Batılılaşmakta olan Türkiye’nin yeni atımlara hazırlandığını bildirirken; “Türk çocukları ‘Elif’ ile başlayıp ‘Ye’ ile biten Arap Alfabesi yerine ‘A’ ile başlayıp ‘Z’ ile biten Latin alfabesini öğrenecekler” demektedir (Şimşir, 1979: 108). Bir başka Amerikan gazetesinde ise “Türkiye Kültür Savaşı Veriyor” başlıklı yazıda şu ifade yer almaktadır: “Türk reformcuları, Türkiye’yi ortaçağların son kalıntısından da uzaklaştırıp tümenden çağdaşlaştırmayı amaçlamaktadır” (Şimşir, 1979: 113).

Öte yandan harf devrimi, dil devriminin iletişimsel bir öncülüdür (Demircan, 2000: 113). Çünkü, kültürel bağımsızlık içerisinde kültürel kimliğin sesi olan dilin de bağımsız olması zorunludur. Bunların dışında yeni bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti, ulusal dilde ulusal eğitim politikası izlemelidir (Turan ve Özel, 2007: 63). Bu nedenle harf devrimiyle birlikte dilde ulusallaşma süreci de başlamıştır.

Dil Encümeni üyesi ve Bolu milletvekili Falih Rıfkı’ya (Atay) göre yeni yazı Türkçeleşme hareketine büyük bir hız vermiştir (Yücel, 1982: 35). Falih Rıfkı, yeni alfabenin oluşturulmasını Türk dilinin gelişmesi ve bağımsızlığı açısından önemli bulmaktadır (Şimşir, 1979: 111). Falih Rıfkı’ya göre Osmanlıca, bir Arap-Acem müstemlekesi (sömürgesi)’dir (2.11-1928). “Yeni yazı bize yalnız yeni bir dili değil, yeni kafayı da yapmak fırsatını bahşetti” diyen Falih Rıfkı, bu yeni kafanın hamuru ve mayasının inkılap münevverlerinin elinde olduğunu söylemektedir (*Milliyet*, 11.11.1928). Yakup Kadri de (Karaosmanoğlu), “lisanda kapitülasyon” istememektedir (*Milliyet*, 23.8.1928).

Yakup Kadri, yeni yazının yeni ufuklar açarak Türk halkını yüzyıllardır tutsak edildiği skolastik düşünceden kurtaracağı inancındadır ve Arap alfabesini Batı uygarlığına doğru yol almak isteyen Türk’ün ayağında bir zincir olarak görmektedir (Şimşir, 1979:128,137). *Milliyet* gazetesi başyazarı ve Siirt Milletvekili Mahmut (Soydan) Bey ise eski yazının Türk ulusuyla uygar dünya arasında derin bir uçurum yarattığı kanaatindedir (Şimşir, 1979: 128,137). Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım (Karabekir) Paşa da yazı devriminin bir kültür değiştirme anlamına geldiğini ve bu sürecin dil devrimine doğru gideceğini söylemektedir (Şimşir, 1979: 136).

Millet Mektepleri, yetişkinlere yeni harflerle okuma yazma öğretilmesi amacıyla 1 Ocak 1929’da açılır. 16-40 yaş arasındaki vatandaşların Millet Mektepleri’ne devamı zorunludur. (*Cumhuriyet*, 28.12.1928). Eski harfleri bilenler iki, bilmeyenler dört aylık kurslara gideceklerdir. Bu kurslara katılmayanlar içinse gezici öğretmenler örgütü oluşturulacaktır. 2 Ocak 1929 tarihli *Cumhuriyet*’in haberine göre İstanbul’da 1208 mektep açılmış ve 45 bin kişi yeni alfabeyi öğrenmeye başlamıştır. Daha sonraki haberlerde sayıları 2 bin 197’ye ulaşan bu mekteplerde 48 bin 453 kadın, 339 bin 442 erkeğin ders gördüğü bildirilmektedir (*Cumhuriyet*, 11.1.1929). *Cumhuriyet*’in haberine göre en çok ilgi gösterenler kadınlar, hamallar ve çıraklardır (*Cumhuriyet*, 5.1.1929). İkdam ise, kadınların kucaklarında çocuklarıyla sabahtan akşama kayıt için sırada beklediğini yazmaktadır (İkdam, 31.12.1928). “Mahallelerde davullar çıktı ve 16 yaşından 40 yaşına kadar herkes muntakalarında açılan mekteplere davet edildi” diyen gazeteler (İkdam, 1.1.1929); İstanbul Vilayeti’nin bütün evlere eski yazıyla tebliğ gönderdiğini; böylece hiç kimsenin “görmedim, duymadım, okumadım” diyemeyeceğini belirtmektedir (*Milliyet*, 29.12.1928). 1928-29 ders yılında 17 bine yakın öğretmenin görev aldığı

20 binden fazla Millet Mektebi’nde, 600 bin yurttaş okuryazarlık diploması verilmiştir (Turan, 1995: 211).

ABD’nin ünlü dergilerinden *The National Geographic Magazine*’in, Şubat-1929 sayısında yayımlanan “Türkiye Okula Gidiyor” başlıklı yazıda, “Karatahta ve defter, postanelerin, karakolların, mağazaların dükkânların ve bankaların başlıca gereçleri durumuna geldi. (...) Yeni Türk alfabesinin benimsenmesi üzerine tüm bir ulus gündüz ve gece okullarına gidiyor” denmektedir (Şimşir, 1979: 150,151).

Harf Devrimi ve Gazeteler

Dönemin en önemli kitle iletişim aracı gazetelerdir. Bu nedenle gazeteler, yeni yazının geniş kitlelere yayılması ve benimsetilmesi açısından önem taşımaktadır. *Milliyet*, Haziran ayında Latin harfleriyle iki küçük haber vererek bir deneme yapmış ve 2 Ağustos günü de ikinci sayfasında Latin harflerini öğretmeye başlamıştır. *Cumhuriyet* gazetesi de 7-8 Ağustos’ta Latin alfabesini tanıtmaya başlamıştır. Esas olarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in 9 Ağustos akşamı İstanbul/Sarayburnu’nda yaptığı tarihi konuşmanın ardından gazetelerin, bazı haber ve makale başlıklarını Latin harfleriyle yazdıkları görülmektedir. Latin alfabesiyle hazırlanmış bazı reklamlara da rastlanmaktadır. ² Gazeteler, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in arzusu üzerine Cumhurbaşkanlığı Orkestra Şefi Zeki Bey tarafından bestelenen Alfabe Marşı’nı notalarıyla yayımlamaktadır (*Hakimiyeti Milliye*, 27.9.1928; *Cumhuriyet*, *İkdam*, 29.9.1928)

Hilalî Ahdar (Yeşilay) Cemiyet Merkezi Umumisinin, Türkiye İş Bankası İstanbul Şubesinin, Harbiye-Fatih-tramvayının (*Milliyet*, 24.8.11928; 2-3.9.1928), İzmir’de bir terzihane-nin (*İkdam*, 10.9.1928) yeni harflerle yazılmış tabelaları, Boğaziçi vapurunun (*İkdam*, 10.9.1928), Ertuğrul yatının (*Cumhuriyet*,

18.9.1928) gövdesine Latin harfleriyle yazılmış isimleri fotoğraflı olarak gazetelerin birinci sayfasında yer almıştır. Devlet dairelerinin isimleri düzeltilmektedir (*Milliyet*, 24.11.1928).

Yeni Türk harflerinin rumuzları tespit edilmiştir ve kısa zamanda telgraf memurlarına bildirilecektir. Memurlar için vilayette, adliyede, poliste, tütün inhisarında (Tekel), defterdarlıkta kurslar açılmıştır (*İkdam*, 23.8.1928). Hattat Mektebi Müdürü Kemal Emin Bey, yeni harflerle ilk kartviziti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal için hazırlamıştır (*İkdam*, 28.8.1928).

Mustafa Kemal’in yeni alfabeyi tanıtmak için çıktığı yurt gezisi, gazetelerce yakından izlenmektedir. O dönemde gazetelerin manşetlerinin oldukça uzun cümlelerden oluştuğu görülmektedir. 24 Ağustos 1928 tarihli *Milliyet*’in manşeti şöyledir: “Gâzi hazretleri dün Tekir Dağı hükümet konağı salonunda me’ murlara yeni Türk harflerini bizzat talim ve tam iki saat bülent nasiyelerinde terler akarak siyah tahta önünde durup harf harf yeni yazımızı izah buyurdular. Tekir Dağı ehali ve vecd-ü heyecan içindedir.”

Gazeteler harf devriminin yurt dışında da büyük ilgi gördüğünü yazmaktadır. “İnkılabımız Herkesi Hayrete Düşürdü” başlıklı yazıda, *Journal Des Debats* gazetesinin yeni harflerden övgüyle bahsettiği bildirilmektedir (*Hakimiyeti Milliye*, 26.9.1928). Kıraat sütunlarında yer alan “Gazi Türkiyesi” başlıklı yazıda da ABD’de orta okullarda okutulan bir kitapta “Kemalpaşa Türkiye’ye yeniden hayat veriyor” denildiği belirtilmektedir (*Hakimiyeti Milliye*, 2.10.1928). “Herkes Türkçe Öğrenecek-Bir Amerikalının Mühim Mektubu-Alfabe Zaferi” başlıklı haberde ise bir Amerikalının Dil Encümenine gönderdiği mektup yayımlanarak bir yabancı gözüyle Latin alfabesine geçişin önemine dikkat çekilmektedir ³ (*Hakimiyeti Milliye*, 2.10.1928). Bir Bulgar gazetesi

harf devrimini överek “Türkçede bir atasözü var: Balık baştan kokar. O baş gitti balık artık kokmuyor” demektedir (*İkdam*, 1.10.1928). İngiliz *Manchester Guardian* ise Türkiye’nin seferberlik halinde olduğunu yazmaktadır (*İkdam*, 12.10.1928).

1 Aralık 1928 günü Latin alfabesine geçişle birlikte gazetelerin tirajlarında önemli düşüşler yaşanır. Türkiye’de bulunan bir Fransız gözlemcinin kaleminden bu durum şöyle aktarılmaktadır (Şimşir, 1979: 227):

Gazetelerin sürümü yüzde 25, 30 ve kimi durumlarda yüzde 50 oranında azalmıştır. Durumları pek sağlam olmayan gazeteler can çekişmektedir. Okuyucular, artık eskiden olduğu gibi gazetelere şöyle bir göz atmakla yetinmiyorlar. ‘Bir Türk gazetesini iki saatte sökmektense Fransızca bir gazeteyi gözden geçirmeyi yeğlerim’ diyenlere rastlanıyor.

ABD Büyükelçisi Grew’in, Washington’a gönderdiği raporda da yeni yazıya geçişle birlikte okur sayısının düştüğü kaydedilmektedir. İnsanlar, her gün okumaya alışık olduğu gazetelerden bir anda yoksun kalmıştır; tramvaylarda, vapurlarda gazete okuyanlara pek rastlanmamaktadır. Fransızca bilen okurlar, o günlerde *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Akşam* gibi Fransızca baskı yapan gazetelere yönelmişler; böylece Türkçe gazetelerin satışı düşerken, Fransızca baskıların satışı yükselmiştir. Gazetelerin tiraj kaybı nedeniyle içine düştükleri ekonomik krizden kurtulmaları için hükümet basına maddi destek vermiştir. *Cumhuriyet*, 2 bin 500 lira ile en büyük yardımı alan gazetedir (Şimşir, 1979: 153-154).

Tiraj kaybı yaşayan gazeteler, kendilerince bir takım önlemler almışlardır. *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1929 tarihli sayısında “hemen hemen eski mevkiini muhafaza ettiğini” belirtmekle birlikte, yıllık abone bedelini 300 kuruş indi-

rimle 1400 kuruş, altı aylık abone bedelini ise 150 kuruş indirimle 750 kuruş yapmıştır. Ayrıca “Kimdir Tanıyabilir misiniz?” başlığı altında ödüllü bir bulmaca her gün yayımlanmaktadır (*Cumhuriyet*, 28.11.1928). 14 Mayıs 1929 tarihinde gazetenin birinci sayfasında yayımlanan “Ucuzluk Kuponu”nun amacı da okuyucu çekmektir. *Son Saat*, “Film sanatkarları içinde en fazla kimi beğeniyorsunuz” anketine katılanlar arasında en çok oy alan sanatçıyı bilenlere sinema aboneliği verecektir (*Son Saat*, 2.1.1929). *İkdam*, 500 kişiye 3 bin liralık hediye dağıtacağını duyurur. Kuponları kesip biriktirenler, biri altın saat olmak üzere eldiven, şapka, ayakkabı, dikiş makinesi, ütü, gramofon, plak gibi çeşitli armağanlar alacaklardır (*İkdam*, 14 Şubat 1929).

Tirajlar üzerindeki olumsuz etkisine karşın, harf devrimi baskı tekniği açısından gazetelere büyük kolaylık getirmiştir. Eski yazıda harflerin kelimenin başında, sonunda, ortasında farklı yazılması nedeniyle dizgi kasasında 432 bölme bulunmaktayken, yeni harfler dizgi kasasındaki bölme sayısını 104’e indirmiştir⁴ (Kocabaşoğlu, 1981:121).

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu makalede, Latin alfabesine geçiş sürecinde gazetelerin üstlendikleri görevler ve bu süreçteki rolleri ele alınmıştır. Latin alfabesine geçiş süreci 1928 yılının ortalarında başlamaktadır. Latin Harfleri Kanunu’nun Meclis’te kabul edildiği 1 Kasım 1928, basının Latin harflerine geçtiği 1 Aralık 1928 ve Millet Mektepleri’nin açıldığı 1 Ocak 1929 tarihleri bu sürecin önemli dönüm noktalarıdır. Bu makalede, Latin alfabesine geçiş süreci olarak bu dönem esas alınmış ve Haziran 1928’den Şubat 1929’a kadar geçen sekiz aylık dönemin günlük gazetelerinden *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *İkdam*, *Son Saat* ve *Hakimiyeti Milliyet*’e ulaşılarak tekil tarama yönteminde içerik analizleri yapılmıştır. Çalışmanın amacı, üç ay gibi kısa bir hazırlık

döneminin ardından yaşama geçirilen bu radikal devrimin, dönemin basını tarafından nasıl ele alındığını göstermektir.

BULGULAR

Cumhuriyet

Cumhuriyet, 1928 yılının ağustos ayından itibaren Latin alfabesine geçiş sürecini başlatır. 7 ve 8 Ağustos’ta ikinci sayfada Arap alfabesindeki karşılıkları da verilerek Latin harfleri yayımlanır. 20 sessiz, 11 sesli harfin olduğu görülmektedir. Sessiz harfler arasında (ğ) bulunmazken, seslilerde ise ikişer tane (a) ve (ü) ile üç tane (i) yer almaktadır. Gazete büyük, küçük harflerle yeni yazının nasıl yazıldığını da gösterir. (*Cumhuriyet*, 15-16-19-22-23-28.8.1928) Yeni yazı için Kıraat Sütunları oluşturan *Cumhuriyet*, “Dersine eyice çalış ha” uyarısı da yapmaktadır (*Cumhuriyet*,19.8.1928).

Milliyet gazetesinin “Tercüme ve iktibas hakkı mahfuzdur (saklıdır)” diyerek yeni harfleri öğretmek için derslere başlaması da *Cumhuriyet* tarafından eleştirilmektedir. “Biz gazetecilerin vazifesi bu harflerin süratle öğrenilmesini mümkün kılacak her türlü tedbire tevessül etmektir” diyen *Cumhuriyet*, taşra gazetelerinden her isteyenin alıntı yapması gerektiğini savunmaktadır (*Cumhuriyet*, 22.8.1928).

Yunus Nadi, *Cumhuriyet*’in 10 Ağustos 1928 tarihli Fransızca baskısında yer alan “Les Caracteres Latins” başlıklı yazısında Latin alfabesine geçişin uzun zaman alacağını, önce öğretmenleri yetiştirmek gerektiğini, daha sonra da okullarda yaygın biçimde öğretilmesine geçilebileceğini, bunun da kimilerine göre 5-10 yıllık zaman istediğini yazmaktadır (Şimşir, 1979: 122). Nadi, 17 Ağustos tarihli yazısında da “Lisanımızın yeni harflerle henüz elifbasını, henüz gramerini, henüz lügatini yazmış değiliz. (...) Yeni harflerle bugünden yarına tatbikata geçiyoruz demek bizce cidden

fazla ve lüzumsuz, herhalde faydasız bir acelecilik olur” demektedir (Ertop, 1974: 392).

Yunus Nadi’nin bu yazısı üzerine Mustafa Kemal’in *Cumhuriyet*’e el yazısıyla ve yeni harflerle yazarak gönderdiği “Yeni harfleri öğretmek ve öğrenmek için senelere ihtiyaç yoktur” dediği mektubun klişesi de 19 Ağustos günü birinci sayfada yer alır. ⁵

“Bu başlıklardan hankisini beyeniyorsunuz” diyen *Cumhuriyet*, okurlarından yeni logosunu seçmesini de ister (*Cumhuriyet*, 1.9.1928).

4 Eylül’den itibaren arka sayfa adeta bir okuma kitabı görevi üstlenir. 10 gün süren bu çalışmanın ardından birinci sayfada “Bütün Harflerimiz” başlıklı köşede “Harflerin hepsini on gün içinde öğrendik. Bu günlük şunları sıraya koyup şöyle doya doya seyredelim” denmektedir (*Cumhuriyet*, 16.9.1928). Harflerden sonra sıra sayılara gelmiştir. Sayıların hem rakamla hem de yazıyla nasıl yazıldığı birinci sayfada gösterilir. “Eyi yazıp okumak için harflerden gayrı üç işareti de bilmek lazımdır” denilerek uzatma işareti, tireleme işareti ve kesme işareti örneklerle anlatılır (*Cumhuriyet*, 17,18,19,20.9.1928).

Gazete, 29 Eylül’de iki logo kullanır. Birinci sayfadaki eski yazıyla, son sayfadaki ise Latin harfleriyle yazılmıştır. 30 Eylül’den itibaren de gazetede “Benim Kıraatim” başlıklı köşede Latin harfleriyle *Yeşil Dere*, *Deyirmen*, *Nebatları Sevelim*, *Hayvanları Sevelim*, *Yağmur*, *Tütün*, *Çömlekçi*, *Ormanla Yağmur*, *Ben Türküm*, *Sonbahar* vb. hikayeler büyük puntolarla yayımlanır. Böylece büyük bölümü eski harflerden oluşmasına karşın gazetede kimi haber ve yazılarda Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. *Mektepliler Sütunu*’nda ise bir imla müsabakası düzenlenir ve yazım yanlışlarını bulanlara ödülleri verileceği duyurulur (*Cumhuriyet*, 2.12.1928).

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi ise manşetten şöyle verilir: “B.M.M. dün ilk içtimamı aktetmiş ve Gazi Hz. tarihi nutuklarını irat buyurmuşlardır. Müteakiben Türk harfleri kanunu ittifakla ve alkışlarla kabul edilmiştir.” “Asri Türkün Kendi Yazısı” başlıklı makalede de yeni harflerin bütün Türk halkınca kabul gördüğü belirtilmektedir (*Cumhuriyet*, 2.11.1928).

Kasım ayında gazetede “Yeni harflere sür’atle alışınız, eğer yevmi gazete tiryakisi iseniz gelecek ayın birinci gününden itibaren gazetelerin tamamen yeni harflerle çıkacaklarını hatırlıyordunuzdan çıkarmayınız” uyarısı yapılmakta (*Cumhuriyet*, 3.11.1928) ve halkı bu konuda coşkılandırmak için “Çabuk okuyacağız, çok okuyacağız, çoğumuz okuyup yazacak. Nihayetsiz istikballere giden cihanın irfan ve temeddün kafilesine bir an evvel kavuşacağız” denmektedir (*Cumhuriyet*, 13.11.1928).

Türk basın hayatında yeni bir dönemin açıldığı ve tüm gazetelerin Latin harfleriyle çıkmaya başladığı 1 Aralık günü ise *Cumhuriyet*’in manşeti şöyledir: “Türk matbuat hayatında tarihi bir gün: 1 Kanunuevvel 1928” Ertesi gün, Dün gazeteler nasıl okundu başlıklı haberde ise halkın gazetelere gösterdiği ilginin harf inkılabının istikbali için hayırlı olduğu belirtilmektedir (*Cumhuriyet*, 2.12.1928).

Yunus Nadi, “Yeni Yazı” başlıklı makalesinde duygu ve düşüncelerini şöyle dile getirmektedir (*Cumhuriyet*, 1.12.1928):

(...) Bugün Türk dilindeki gazetemizi tamamen yeni harflerle dizilmiş görece karilerimizin pek tabii olarak ilk bir şaşkınlık devri geçireceklerini pek âlâ tahmin ediyoruz. Şimdi bu satırlar üzerine eğilmiş nazarlar kelimeleri sanki bir şifre halleder gibi bir az ağırlıkla sökmekte olduklarını gözlerimizle görür gibi oluyoruz.

Eskiden gazetenin herhangi bir sahife ve sütununda neler bulunduğunu bir lâhzada anlayıverir, ve hangi haber veya makale bizi alâkadar etse şöyle bir süzmekle onu okuyup geçiverirdik.

(...) Yeni harflerin hakiki manası şudur: Hakikaten ve maddeten Avrupa’ya iltihak etmiş bir Türkiye. Bu vaziyetin manası çok büyük, çok uzun ve çok derindir. Yeni harfleri tamamen benimsemiş, tamamen kendine maletmiş Türkiye’nin istikbalini o kadar parlak görüyoruz ki bu parlaklık karşısında adeta gözlerimiz kamaşıyor.

Aynı gün gazetenin birinci sayfasında “Bir Harika” başlığıyla yer alan yazı, kısa zamanda zor bir görevi gerçekleştirmenin gururunu şöyle yazıtmaktadır:

Türk gazeteleri ilk defa yeni harflerle çıktılar. Bu hadise iki cepheli bir harikadır. Muhal addedilen bir inkılabın tahakkuku itibariyle manevi cepheden bir harika... Ve bu inkılabın üç ay zarfında tatbiki maddi cihetten diğer bir harika. Bu inkılabın tatbiki için daha düne kadar 15-20 sene geçmesi, hatta bir nesil değişmesi lazım geldiğini düşünüyorduk. Bugün tatbikat sahasına geçmiş ve yürümeğe başlamış bulunuyoruz. Elinizdeki şu gazeteyi yazarlar, dizenler, tasahih edenler, bilhassa dizenler arasında, üç ay evvel Latin Harfleri’ni hiç tanımayanlar bile vardı. Başta mürettepler olmak üzere hepimiz çok çalıştık, öğrendik, bu harf seferberliğinde bir süvari kıtası gibi en ön safa atıldık.

Türk matbuatı mensupları üç ay bile tamam olmadan büyük Gazi’nin emrini yerine getirdiler. Biz matbuat müntesipleri, bu vücuda getirdiğimiz harika ile cidden iftihar edebiliriz. Çünkü Türkün harikalar yaratmak kabiliyetini bu defa da biz bütün dünyaya gösterdik.

“Küsmeye Çalış” başlığı altında birinci sayfada yer alan yazıda ise medeni insan için oku-

manın önemine değinilerek, yeni yazı karşısında yılgnlığa düşecek kitlelere moral verilmektedir (*Cumhuriyet*, 4.12.1928):

Gazeteler yeni harflerle çıkmağa başladıklarından beri bazı kimselere küskünlük geldi.

-Okuyamıyorum, okuyamam! Okumazsam kıyamet kopmaz ya! diyorlar. Evet, öyle, sen okumazsan kıyamet kopmaz! Fakat bu harf inkılabı sen okuyasın diye, senin çocukların, torunların okusunlar diye yapıldı.

Bugün okumazsan yarın okumağa lüzum göreceksin, mecbur olacaksın! Atılan ok geri dönmediği gibi, yapılan inkılabtan da geri dönülmez. Eski harflerle yeni hiçbir şey basılmayacak ki onları okumak ümidiyle bekleyeceksin...

Hiçbirşey okumam! diyemezsin. Çünkü bu medeniyet ve irfan asrında insanın insanlığı okuyup yazmakla kaimdir. Medeniyet durmadan ziya suretiyle ilerliyor. Bir gün okumayan bir sene, bir ay okumayan bir asır geri kalmış demektir. Onun için okumak vazifendir.

Medeni insansan okumadan duramazsın; çünkü okumayan medeni olamaz. Bugün değilse yarın okumak ihtiyacını duyacaksın! Beyhude vakit kaybetme, nafile geri kalma.

Küsmeye, çalış ve oku!

Asrın milletleri arasında yer almak için Latin harflerine geçmenin şart olduğunu belirten Yunus Nadi de kimsenin yılgnlığa ve tembelliğe düşmeden çok okuyup yazması gerektiğini söylemektedir (*Cumhuriyet*, 12.11.1928).

Latin harflerine henüz geçmişken, bir gazetenin basındaki imla ve dizgi yanlışlarını eleştirmesi üzerine *Cumhuriyet*, bu gazeteyi insafa çağırır (*Cumhuriyet*, 6.12.1928):

Rüfekamızdan biri, iki gündür gazetelerdeki imla ve tertip yanlışlarına çatıyor. Gazeteci olmayanlar, gazetelerimizin henüz nasıl müşkilat içinde, harikulade bir gayretle çıktıklarını bilmeyenler bu yanlışlara hücum edebilirler. Fakat içimizden bir gazetecinin, hatta bu tenkitlere hasrettiği 8-10 satırda bile mütaaddit yanlışlar bulunan bir gazetecinin halden anlaması lazım gelmez mi?

Senelerin verdiği ünsiyetle adeta gözü kapalı bir suretle, yazdığımız, dizdiğimiz, okuduğumuz eski gazetelerin yerine baştan aşağı her şeyi yeni alan bir sahada çalışıyoruz. Büyük Gazinin emir ve işaretleriyle bayraktarı ve piştarı olduğumuz muazzam harf inkılabının zaferi için fedakarane uğraşyoruz. Bütün vesaitimiz yeni ve eksik, hepimiz müptedi ve acemiyiz! Bizi yanlışlardan koruyacak yegane rehberimiz olan “imla lügati” bile henüz yarisında.

Yapılan inkılabın azameti, başlanan işin büyüklüğü vesaitin eksikliği, zamanın darlığı nazarı dikkate alınınca bugünkü yanlışlara şükür etmek lazım gelir.

Biraz insaf!

Çünkü en az 10 senede başarılıbileceği tahmin edilen muazzam bir inkılabı üç ayda yaptık!

İstanbul’da bazı tabelaların hâlâ yeni yazıya dönüştürülmemiş olmasını da tepkiyle karşılayan *Cumhuriyet*, vilayet konağındaki yazının silinemediği için bezle örtüldüğünü fotoğraflı olarak bildirmektedir (*Cumhuriyet*, 2.12.1928). Gazetenin haberine göre Arap harfleriyle yazılmış tabelalarını hâlâ değiştirmemiş olan 10 dükkâna da ikişer lira para cezası kesilmiştir (*Cumhuriyet*, 28.12.1928). Millet büyük bir şevkle yeni harfleri öğrenirken otomobillerin plakalarının değiştirilmemiş olması da eleştirilmektedir (*Cumhuriyet*, 11.1.1929).

Millet Mektepleri’nin açılışını “Maarif Bayramı” olarak duyuran gazete (*Cumhuriyet*, 1.1.1929), 1929 yılının ocak ve şubat ayları boyunca “Millet Mektepleri Müdavimlerine Mahsus Kıraat Sütunları” yayımlar.

Gazetenin yazarları, harf devrimiyle birlikte dilin sadeleştirilmesinden yanadırlar. “Terkiplerden, yabancı kaidelerden, lüzumsuz yabancı kelimelerden kurtulmuş bir türkçe gayemiz olmalıdır. Yeni yazı, türkçemizi anarşiden kurtarmıştır” diyen M. Nermi, (*Cumhuriyet*, 20.10.1928) Türkçe’ye alınacak yabancı kelimeler konusunda dikkatli olunmasını da önererek, “Energie kelimesini niçin enerji şeklinde söyleyerek türkçe’de bulunmayan j harfini bollaştıralım?” demektedir (*Cumhuriyet*, 18.12.1928).

Yunus Nadi’nin yine dil konusuna ayırdığı “Dilimiz Hakkında” başlıklı yazısında Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça’nın etkisinde kalan saray dilinin halktan koştığı; Arap harflerinden kurtulmanın yabancı ve şark kültüründen kurtulmak anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Nadi, “yeni harflerle Türk dilinin alması icap eden şekiller” hakkında ileri sürülecek tüm fikirlere *Cumhuriyet* sayfalarının açık olduğunu da belirtmektedir (13.8.1928).

Hakimiyeti Milliye

Hakimiyeti Milliye, yeni yazıya geçiş sürecini en yoğun başlatan gazetedir. Gazete, doğru uyguladığı yazım kurallarıyla gerek nitel gerekse nicel açıdan harf devriminde başı çekmektedir.

27 Ağustos günü yeni alfabeyi tanıtmaya başlayan gazete, 1 Eylül günü de logosunu Latin harfleriyle yazar. Mustafa Kemal’in yeni yazıyı tanıtmak için çıktığı yurt gezisinden Ankara’ya dönüşünde ise Latin harfleriyle “Sefa geldin Büyük Gazi” manşetini

atar. Manşetin dışında birinci sayfada iki haber de Latin harfleriyle verilmiştir (*Hakimiyeti Milliye*, 21.9.1928).

23 Eylül’den itibaren gazete artık soldan sağa doğru okunacak şekilde hazırlanır. 26 Eylül’den itibaren ise birinci sayfada tamamen Latin harfleri kullanılmaktadır. Ekim sonunda ise Latin harfleriyle yazılmış sayfa sayısı üçe çıkmıştır (*Hakimiyeti Milliye*, 24.10.1928). 29 Eylül günü birinci sayfada “Her sabah bu parçaları dikkatle okuyunuz” diyerek “Kıraat Sütunları” başlatılır. Bu sütunlarda Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Valâ Nurettin, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Necip Fazıl, Aka Gündüz, Mehmet Emin, Orhon Seyfi, Hasan Ali, Falih Rıfkı gibi dönemin birçok ünlü yazarının yazıları ve şiirleri yayımlanmaktadır.

Kıraat sütunlarında yayımlanan “Dilimizin Kurtuluş Günleri Geldi Çattı” başlıklı yazıda, dilin yabancı kökenli kelimelerden arındırılması istenirken; “Geniş varken (vasi), genişlik varken (vus’at), genişletmek varken (tevsî) demeyeceğiz. Yabancı terkipleri kalemimize yasak edeceğiz. Bu hepimiz için bir yurt kaygusu, bir varlık borcu olacaktır” denmektedir. Yazıda “mütalaa aldım” yerine “danıştım”, Farsça kökenli “amiranei” yerine “amirce”, “alimane” yerine “alimce” denmesi önerilmektedir (*Hakimiyeti Milliye*, 19.10.1928).

Siirt Milletvekili Mahmut Bey, Siirt’te yeni harfleri öğrenmek için büyük bir faaliyet olduğunu; Maarif, Türk Ocağı ve orta okul idarelerinin öğretmenlere, memurlara, tatildeki öğrencilere ve halka ayrı ayrı kurslar açtığını belirttiği yazısında şöyle demektedir (*Hakimiyet-i Milliye*, 29.9.1928):

Şimdiye kadar okumayı ve yazmayı düşünmemiş olan bazı esnaf ve amele

tehalükle derslere gidiyorlar. (...) Ne kadar derslane açılırsa o kadar müdâvim bulunacağı anlaşılıyor. (...) Binlerce alfabeden hiç bir şey kalmadı, halk yeni kitap ve artık uzun kıraat kitapları istiyor. Dükkanlarda, sokaklarda, kendi evinde çalışanlar da ayırır.

Yakup Kadri ise Dil Encümeni’nin çalışmalarına yönelik eleştirilere cevaben kaleme aldığı “Her Kafadan Bir Ses” başlıkla yazısında Arap alfabesindeki bazı seslere karşılık gelecek harfler isteyenlerin artık sustuklarını belirtmektedir (*Hakimiyeti Milliye*, 29.9.1928).

Falih Rıfkı da “Yeni alfabe, sağlam Cumhuriyet temelini harcı vazifesini görecek” diyerek şunları yazmaktadır (*Hakimiyet-i Milliye*, 2.10.1928):

Yeni bir alfabe kabul etmek çok esaslî bir şeydir, fakat bu alfabenin mevcudu ıslah ve tensik etmesini kafi görmeyerek, atı ile birlikte maziyi de düşünmek daha esaslî bir şeydir.

Böyle bir tecrübeye ancak bir Ankara inkılapçısı girişebilir ve ancak türk milleti ile girişebilir.

“Halk” ve “Yeni Harfler” başlıklı haberde bir grup yurttaşın Mustafa Kemal’e telgraf çekerek yeni harflerin kabul edilmesi nedeniyle duydukları şükranı dile getirdikleri bildirilmektedir ⁶ (*Hakimiyeti Milliye*, 2.10.1928).

Hakimiyeti Milliye, 2 ve 3 Ekim tarihli sayılarında, “Bir Derste Bütün Kaideler” başlığı altında yazım kurallarını anlatmaya başlar. Yeni alfabede sekiz sadalı (sesli), 20 sadasız (sessiz) harf olduğu belirtilmekte (ğ) sessiz harflerden ayrı tutulmaktadır.

Gazete, basının Latin alfabesine geçtiği 1 Aralık 1928 tarihli sayısında “Eski yazı bugün tarihe karıştı” manşetini atar. Birinci

sayfadan bazı gazetelerin Latin harfleriyle yazılmış logolarını verir.⁷

Milliyet

1928 yılının haziran ayında *Milliyet*, birinci sayfada bazı kısa haberlerde Latin harfleri kullanır. Ancak henüz yeni alfabe hazırlanmamıştır, yazım kuralları belli değildir. Bilal Şimşir’in belirttiğine göre gazete, Dil Encümeni üyelerinden İbrahim Necmi’nin (Dilmen) hazırladığı alfabeği uygulamaktadır (Şimşir, 1979: 111). Bu alfabede sessiz harfler arasında (ğ) ve (ş) bulunmazken, (q) ve (x)’in yer aldığı görülmektedir. Sesli harflerde ise (ı) yerine (y) harfi kullanılmaktadır: “Bax vegil paxa İstambula geliyor,” “Bax vegil İsmet paxa hazretlerine dahilije ve haricije vegillerimizle Paris sefirimiz refâkat edeceglerdir,” “Eqmeq ucuzlajacak- Fekat hem gydâi hemde ucuzlugu temin lazıym” (*Milliyet*, 27 ve 28.6.1928) başlıklı haberler bugün okumakta oldukça güçlük çekeceğimiz şekilde dizilmiştir. *Milliyet*, “Jeni harflerımız okadar fazla jer tutmyjor” başlıklı haberde de Arap alfabesiyle yazılmış bir haberin beş buçuk santimetre yer tutarken, aynı haberin Latin harfleriyle yazıldığında altı santimetre yer tuttuğu belirtilerek, yeni alfabenin çok fazla yer tutacağını öne sürenlerin iddiasını çürütmeye çalışmaktadır (*Milliyet*, 29.6.1928).

2 Ağustos’ta ise gazetede ikinci sayfada yeni yazı, eski yazı açıklamalı olarak öğretilmeye başlanır. 3 Ağustos’ta birinci sayfada Latin harfleriyle yazılmış bir haber yer alırken, ağustos ayı boyunca verilen haberlerde halkın yeni yazıya gösterdiği büyük ilgiye dikkat çekilmektedir. “Türk milletinin kendi harfleri için ilân ettiği seferberlik bütün heyecan ve harareti ile devam ediyor. Birkaç günlük tecrübe ümidin fevkhinde neticeler verdi” diyen *Milliyet*, bir başka haberinde de “Az bir zamanda elde edilen neticeler Türk milletinin

büyük isti’dat ve kabiliyetini isbat etti” demektedir (*Milliyet*, 21- 23.8.1928).

Gazete, Mustafa Kemal’in yeni yazıyı tanıtmak için çıktığı yurt gezisine dair izlenimleri aktarırken halkın yeni harfleri öğrenme konusunda büyük istek duyduğunu şöyle dile getirmektedir (*Milliyet*, 22.9.1928):

Yalınayak köylü çocuklarının ellerindeki alfabeleri sallayarak koşuştukları, ak sakallı ihtiyarların yeni türk harflerini öğrenmekte duydukları hâhişi (istegi) gözümüzün önüne getirsek halhımızın okuyup yazmakta şimdiiye kadar geri kalmâsında kabahatin kendinde olmadığını teslim ederiz. (...) Bundan sonra her Türk okuyacak, irfan güneşinden hissesini alacaktır.

Gazete, eylül ayı içinde Dil Encümeninin tespit ettiği kurallara uygun olarak hazırladığı imla tablosunu da “Kemâl-i dikkatle takhîb ediniz” diyerek yayımlar (*Milliyet*, 13.9.1928).

1928 yılının Ağustos ve Eylül aylarında gazetenin yazarlarının birinci sayfadaki yazılarında yeni alfabenin kullanıldığı görülmektedir. Falih Rıfkı, yurdun dört bir yanından ekmek gönderiniz der gibi ısrarla alfabe gönderiniz feryadının yükseldiğini, bunun için devlet matbaasının gece gündüz çalıştığını belirttiği yazısını şöyle sürdürmektedir (*Milliyet*, 25.8.1928):

Gazetelerde eski yazı yeni yazının yanında, büyük mamurelerin istilası altında boynu bükük, ezülüp yıkılacağı anı bekleyen köhne, asırdide, Asya kasabaları gibi mazlum, nâçar, sessiz sedasız bakıyor. (...) Yeni yazı mâzi ile âti arasında simsiyah kapkara bir perde ve halkın gözünde-ki perdeyi kaldıran bir tılsım olarak Türk inkılabını tamamlamağa geliyor.

“Kolay yazmaya başladık, ancak zor okuyoruz” diyen Falih Rıfki, bunun sebebini ise şöyle açıklamaktadır: Gazetelerimiz imla ve kaide hataları yapıyorlar; çok yazıyor, az okuyoruz (*Milliyet*, 20.8.1928). Aka Gündüz ise Falih Rıfki’nin aksine yazarak öğrenmenin daha kolay olacağını belirterek, halkın kitap harflerinden çok yazı harfleriyle ilgilendiğine ve yazmaya daha meyilli olduğuna dikkat çekmektedir (*Milliyet*, 8.9.1928).

Eski yazının, Garp Türkiye’si’nin son şarkılılık manzarası olduğunu ve yirminci asrın insanında bir on dördüncü asır cübbesi gibi sarkıtığını belirten Falih Rıfki’nin (*Milliyet*, 2.11.1928); “Büyük Denizde” başlıklı yazısı da dönemin aydınının ruh halini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Falih Rıfki, Kuzey Amerika’dan Avrupa’ya dönerken Kanadalı bir çiftle tanışmış ve kadının Türklere dair tüm yanlış fikirleri silinmiştir. Ancak bir gün Falih Rıfki’yi yazı yazarken gören kadın, onun sağdan sola doğru yazması karşısında oldukça şaşırır. Falih Rıfki, içinde bulunduğu duruma ilişkin hislerini şöyle dile getirmektedir: “Kadının bana karşı itibarının yavaş yavaş azaldığını hissettim. Hiç şüphesiz içinden bu bir şarkılıydı diyordu. Sanki birdenbire fes yahut şalvar giymiştim.” Falih Rıfki yazısının devamında bu Kanadalı kadınla bir daha karşılaşmak ve ona yeni yazısını göstererek bu acı hatırasının öcünü almak istediğini belirtmektedir (*Milliyet*, 23.8.1928).

Milliyet yazarları, yeni alfabenin oluşturulmasını salt bir harf devrimi olarak görmemekte, Türk dilinin böylelikle yabancı dillerin etkisinden kurtulacağını da belirtmektedirler. Falih Rıfki, “Gençlere vereceğimiz ilk düsturlar şunlar olabilir; kısa yaz; türkçe yaz; türk kelimesile yaz; düşüncen ne ise, dürüst ve kuru onu yaz” (*Milliyet*, 22.9.1928) derken; Yakup Kadri ise “Lisanda Kapitülasyon”

başlıklı yazısında şunları dile getirmektedir (*Milliyet*, 23.9.1928):

Şimdi bunun aksine olarak ecnebi imlasını ve ecnebi kaidelerini tâma-mile lağvedip dilimizde mevcut bütün bu kelimeleri kendi kâidelerimize göre tasarrufa başlar başlamaz âdetâ siyasi kapitülasyonların ilgâsı esnâsında duyduğumuz gurur ve surura müşâbih bir hisle mümteli kalıyoruz.

Aka Gündüz, “Doğru Yaz” başlıklı yazısında uzatma işareti kullanılmaması halinde kelimelerin yanlış okunacağına, bu nedenle Ermeni ya da Arap şivesindeki gibi telaffuz edileceğine dikkat çekerek şu önerilerde bulunmaktadır (*Milliyet*, 7.9.1928):

Yeni yazıyı doğru yaz. Dört sayfa kaide öğrenmekten üşenme: Bilhassa dikkat et.

Uzatma işâretini unutma; Bu işâret olmaz-sa kelimelerimiz ermeni kelimesine benzer. “İşâret” bizimdir; “işaret” ermeni kelimesidir.

Âhenk kaidesini ihmâl etme: “geliyordum” türkçedir, “geliyor-dim” yabancı bir şive-dir.

(...) Eski nispet “y”lerden birini at. “Adliye” türkçe-dir; “Adliyye” arapçadır.

“Kh ve gh müşkilatı kalkıyor”⁸ haberinin verildiği gün Falih Rıfki, yeni alfabeyle yazmanın ortaya çıkardığı bazı güçlüklerle hemen müdahale edilerek düzenlemeler yapılması karşısında “Yaşayan bir lisan dâimâ harekettedir. (...) Lisan hergün dâha sadeleşecek, kâideler basitleşecek, Türk dili kendi kendi âhenk ve mizâcına uymayan gayrıtabiliklerden kurtulacaktır” demektedir. Gazete; hiç okuma bilmediği halde yeni harfleri su gibi öğrenmiş olanlara mükafat verileceğini de bildirmektedir (*Milliyet*, 25.9.1928).

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in Başvekalere gönderdiği tezkereyle yazım kurallarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler, “Gıramerde mühim tâdilât yapılacak-Bağlama işâreti kalktı” başlıklı bir haberle duyurulur⁹ (*Milliyet*, 22.9.1928).

Milliyet, 29 Ağustos günü ilk kez Latince logo kullanır; ancak altında eski yazıyla da “*Milliyet*” yazmaktadır. 2 Eylül’e kadar iki logoyu birlikte kullanan gazete, 2 Eylül günü sadece yeni harflerle yazılmış logosuyla çıkar. 13 Ekim’den itibaren de birinci sayfada bütünüyle Latin alfabesi kullanılır.

Latin harflerinin Meclis’te kabul edildiği 1 Kasım günü ise *Milliyet*’in sahibi ve başyazarı Siirt Milletvekili Mahmut Bey, “Yaşasın İnkılap” başlıklı yazısında “Biz harf inkılabıyla şark zihniyetinden, medeni garp zihniyetine geçmeyi, atalet ve zulmet içinde geçen bir maziye ebediyyen veda etmeyi düşünüyoruz” demektedir (*Milliyet*, 1.11.1928).

İkdam

İkdam, 10 Ağustos günü Latin alfabesini tanıtmaya başlar ve ilk kez 20 Ağustos günü manşetinde Latin harflerini kullanır. Manşet, Mustafa Kemal’in Sarayburnu’daki konuşmasından bir cümledir: “Vatandaşlar, yeni türk harflerini çabuk öğreniniz bu harfleri bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalciya öğretiniz bunu vatanperverlik ve milletperverlik vazifesi biliniz.” Manşetin hemen altında ise Yusuf Ziya imzalı “Kâle, kile, kule” başlıklı yazıda, hutbeyi yanlış okuyan cahil hocadan bahsedilmektedir (*İkdam*, 20.8.1928).

21 Ağustos tarihli gazete, yine Mustafa Kemal’in konuşmasından bir cümleyi manşet yapmıştır: “En nihayet iki sene içinde bütün türk hey’et-i içtimaiyyesi yeni harfleri

öyrenecektir.” *İkdam*, başlığı Latin harfleriyle Kari’lerimize (Okurlarımıza) olan eski Türkçe yazıda ise okuma-yazma dersleri başlatacağını şöyle duyurmaktadır (*İkdam*, 21.8.1928):

Kari’lerimize yeni Türk harflerini en çabuk ve en kolay surette öğretmek için, kıymetli muharririmiz Celâl Nuri Bey, gazetemizde çarşamba gününden itibaren bir sütun mahsus açacak ve her gün muntazaman bu sütuna, dersler yazacaktır. Kari’, bu dersleri takip etmekle, nihayet bir haftada Türk harflerini, yazmayı okmayı tamamen öğrenmiş olacaktır. 29 harften ibaret yeni Türk alfabesinin herkesin anlayacağı derece basit olan sırf kaideleri, bu derslerde misaller, temrinlerle ayrıca izah olunacaktır. Bu sütunun herkese faydalı olabilmesi için, derslere kari’in yeni harflere dair hiçbir şey bilmediği farz edilerek başlanacaktır.

Bu okuma-yazma derslerini verecek olan Celal Nuri ise yine birinci sayfada büyük puntolarla yeni alfabenin büyük bir devrim olduğunu şöyle dile getirmektedir (*İkdam*, 21.8.1928):

Neden imlâmız perişan?
Neden herkes istediği gibi yazıyor?
Neden Türk milleti irfanen ileri gitmedi?
Bütün bu suallerin cevabı şu cümlede mündericdir:
Arab harfleri türk seslerini ifade edemiyor. Doğru bir imlâmız olmak için, irfan hayatına girmemiz için yeni alfabe kabulden başka çaremiz yokdu. İşte büyük ve feyyaz inkılab.

22 Ağustos günü Mustafa Kemal’in “Bir milletin, bir heyet-i içtimaiyyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekene, doksanı bilmezse, bu ayıbdır. İnsan olanlar bundan utanmak lazımdır. Bu milled

utanmak için yaradılmış değildir” sözü manşete taşınmıştır.

Yusuf Ziya imzalı makalede ise “yeni Türk alfabesi medrese ulehasının ilimlerini de sarıkları gibi başlarından bir hamlede aldı” denmektedir. Birinci sayfada bazı haberlerin de Latin harfleriyle yazıldığı görülmektedir (*İkdam*, 22.8.1928).

23 Ağustos’ta gazete, yine Mustafa Kemal’in konuşmasını manşet yaparken, “Bu dersleri dikkatle takib ediniz” başlıklı köşede yeni harfleri tanıtmaya başlar. Daha sonra 4. sayfaya alınarak uzun bir süre devam ettirilen bu köşede “Bu sütunu hergün takhip ediniz, hem havadis alır, hem yeni harflerle gazete okumağı çabucak öğrenirsiniz!” denmektedir (*İkdam*, 5.9.1928).

İkdam, yeni harflerle ilgili halkın nabzını da tutmaya çalışır. Bir haberde muhabir, “Sokaklarda ve dükkanlarda halk ile temrinler yaptık; arap harfleri-le hiç yazmak ve okumak bilmeyenlerin türk harfleri-le derhal ünsiyet etdiklerini gördüm” demektedir. (*İkdam*, 25.8.1928)

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in, yeni yazı konusundaki çalışmalarını yüreklendirmek amacıyla *İkdam*’a kendi el yazısıyla gönderdiği mesajın klişesi birinci sayfada yer alır: “Gazetenizin başlığı türk harfleri-le ne güzel olmuş”¹⁰ (*İkdam*, 30.8.1928).

“Türk harflerinin nuru, arap harflerinin mumunu söndürdü” (*İkdam*, 23.9.1928) diyen *İkdam*, Eylül ayına gelindiğinde, Anadolu’da birçok yerde tabelaların, levhaların yeni harflerle yazılmış olmasına karşın İstanbul’da bunun yapılmamış olmasını ise manşetten şöyle eleştirmektedir (*İkdam*, 18.9.1928):

Gazinin son seyahatında nazarı dikkati celb eden hususiyetlerden biri Sinopta, Samsunda, vesaitsizliğe rağmen halkın sokaklarda-ki levhaları yeni harflerle yazdıkları oldu. Sivas gibi münevver merkezlere uzak yerlerde dahi, ehalinin bütün levhaları yeni harflerle yazdıkları bildiriliyor! Merak ediyoruz: İstanbulda-ki binlerce ve binlerce levhaları Türk harfler-le yazmak için daha ne bekleniyor.

İkdam, bu konudaki hassasiyetini sürdürerek ekim ayında konuyu bir kez daha gündeme getirmektedir (*İkdam*, 3.10.1928):

Anadolunun en uzak kasabaları bile sokak ve dükkan tabelalarını yeni harflerle yazdı. İstanbulun güya asri bir tarafı olan Beyoğlu hâla mağazalardan ve dükkânlardan eski arap harflerinin kazınmadığını görüyoruz! Acaba bu müessesat sahipleri dükkânlarının camlarına ve tabelalarına yeni harfleri yazmak için daha ne bekliyorlar?

İkdam, Latin alfabesine geçişin gazetelerde görsel olarak da olumlu etki yapacağı inancındadır. “Azami bir sene sonra yeni harfler sayesinde türk gazeteleri lâekal (en azından) fransız gazeteleri derecesinde güzel çıkacaktır” diyen *İkdam*’ın, birkaç gün sonra ise “Bir kaç ay içinde türk gazeteleri Avrupa gazetelerinden de güzel çıkacaktır” dediği görülmektedir (*İkdam*, 24.9.1928- 29.9.1928).

Gazete, birinci sayfada “Dikkatla okuyunuz” başlıklı köşede halkın yeni alfabeye gösterdiği büyük ilgiye dikkat çekerek “Memleketin her tarafında açılan kurslar sayesinde bugün halkımızın en basit bir tahmin ile yüzde otuzu yeni türk harflerini öyrendi” demektedir (*İkdam*, 25.9.1928).

Ertesi gün yine “Dikhkatla okuyunuz” başlıklı köşede bir ay gibi kısa bir sürede şehir merkezlerinden köyleri dek her kesimde halkın irfana koştuğu belirtilerek “Bir aylık tecrübe gösterdi ki arap harflerinin kıs kıvrak bağladığı türk irfanı, yeni hamlenin ihyâkhar mucizesiyle, az zaman içinde khâmil mertebesini bulacaktır” denmektedir (*İkdam*, 26.9.1928)

İkdam, 5 Ekim 1928 tarihli sayısında gazetele-
rin yeni harflerle çıkabilmek için tüm tedbir-
leri aldığını belirterek şöyle yazmaktadır:

Gazeteler üç ay sonra, yeni türk harfleri ile çıkmak için icap eden bütün tedbirleri alıyorlar. Senelerden beri arap harflerinin dar çerçevesi içinde bulunan matbuatımız için bundan büyük saadet olamaz.

Zira tür gazetecisi artık, büyük avrupa dökümhanelerinin artık “hakiketen gazete” ismini verebileceğimiz muesseseler için yaptıkları bin bir icattan istifade imkanını elde ediyor. Arap harflerinin kendisine mecbur kıldığı uydurma teknikten kurtuluyor ve yüzlerce katalog dulduran latin harflerile türk efkârının bir nevi çehresi demek olan yeni türk gazetesini en güzel – yani hakikate en mutabık surette vücuda getirmeye davet olunuyor.

Evet, yeni harfler türk gazeteciliyine bir hamlede asırları kazandıracak ve bu inkılabın güzelliği yarınki gazeteler çıktığı zaman daha eyi göze çarpacaktır.

Kasım ayı başlarında Celal Nuri, halka şu çağırıyor yapmaktadır: “Efendiler, gazete okuyunuz.” Celal Nuri, bir geçiş dönemi yaşadığını ve bu dönemde kitap olmadığı için tek gazete ile yetinmek zorunda olduklarını belirterek “yegane kıraat aleti gazetedir. Hergün ne kadar gazete çıkarsa hepsini okumalıyız” demektedir (*İkdam*, 7.11.1928).

Dil hakkında kısa bir muadele başlıklı makalesinde ise Celal Nuri, artık hane-i peder yerine babanın evi, bahr-i siyah yerine karadeniz denmesi gerektiğini (*İkdam*, 11.9.1928); demiryolu gibi güzel bir türkçe kelime varken, “Chemin d e fer”i “Çimendifer” şeklinde kullanmanın çirkin ve ayıp olduğunu, Dil Encümeninin imla lügatında “sezon” gibi pek çok ve pek gereksiz yabancı kelimeler olduğu halde “Çimendifer”in bulunmamasını takdirle karşıladığını belirtmektedir (*İkdam*, 1.1.1929).

“Eksik ve Fazla Kelimler” başlıklı yazıda *İkdam*, “Lügatımızda amca, hala, dayı ve teyze çocuklarını ifade edecek hiçbir kelime yoktur. Fransızcada bu karabeti beyan eden kelime ‘Coisine’dir” diyerek halazade, amcazade, teyzezade, dayızade gibi ifadelerden kurtulmak gerektiğini bildirmektedir (*İkdam*, 20.11.1928).

Millet Mektepleri’nin açıldığı 1 Ocak 1929 tarihli *İkdam*’ın manşeti şöyledir: “Seferberlik bitti. Bugün bütün memlekette cehaletle harp başlıyor.” Gazete aynı gün büyük puntolarla hazırladığı arka sayfasını yeni öğrenenler için kıraat sayfasına dönüştürmüştür. Şubat ayı sonuna kadar devam eden kıraat sayfalarının yanı sıra gazete, okurları için ilk tahsil kursu açar. Celal Nuri’nin hazırladığı bu sayfada tarih, coğrafya ve dil dersi verilmektedir. *İkdam* okurlarını, “Derslerimizi öğrenmek bir bardak su içmekten ibarettir” dediği kursları takip etmeye davet etmektedir (13.1.1929). Yeni okumaya başlayanlar için resimli alfabe dersinde ise büyük ve küçük harfler, el yazısı öğretilir (*İkdam*, 21.1.1929)

Gazete halkı yazı yazarken Arapça ve Farsça ekler kullanmaması için de uyarmakta ve “Türkçe cemi edatı (ler, lar) her yerde bu işi görür” demektedir. (*İkdam*, 6.1.1929)

Medeni milletlerin alfabesinin Latin harflerinden oluştuğunu savunan *İkdam* (23.1-1929), sinemalarda yabancı filmlerde seyircinin kolaylıkla okuyabilmesi için altyazının yavaş gösterilmesini de istemektedir. (*İkdam*, 13.1.1929)

Son Saat

Son Saat, sütunlarında yeni yazıyı ilk kez 21 Ağustos günü kullanmıştır. Birinci sayfada tek sütun üzerine İstiklal Bizimdir başlıklı yazıda 1908-1928 tarihleri arasındaki önemli olaylar kronolojik olarak verilmektedir.

26 Ağustos’ta ise ikinci sayfada yeni yazıyı okurlarına öğretmeye başlar. Gazete en kısa zamanda yeni harflere geçmek için hazırlıklar yaptıklarını, harfleri ısmarladıklarını ve birkaç güne kadar gazetenin muntazam çıkacağını duyurmaktadır (*Son Saat*, 26.8-1928).

Gazetenin yazarlarından Osman Cemal, birinci sayfada yer alan “Tahta Perdeler Bem Beyaz” başlıklı yazısında bostanların etrafındaki tahta perdelerin tebeşirle yazılmış yazılar nedeniyle bembeyaz olduğunu; Boğaz’daki iki gencin bir çınar ağacının gövdesine yeni harflerle isimlerini kazıdıklarını belirterek “İşte umumi seferberlik diye buna derler” demektedir (*Son Saat*, 27.8.1928).

Gazete, Ankara’da levhasını yeni harflerle değiştiren ilk resmi dairenin Matbuat Müdirriyyet-i Umumiyyesi olduğunu belirttiği haberde ise müdirriyyet ve umumiye’de y’lerin ikişer kez yazılmış olmasını doğru bulmadığını belirterek, yanlışları düzeltme görevi üstlendiğini de göstermektedir (*Son Saat*, 3.9.1928).

Milliyet gazetesinin diğer gazetelerdeki imla yanlışlarına dikkat çekerek düzeltmeye başlaması üzerine *Son Saat*, ne kadar dikkat

edilse de yanlışsız yazmanın mümkün olmadığını belirterek özellikle sert ünsüzlerle biten kelimelere ünlü harf geldiğinde sert ünsüzün yumuşatılması konusunun zorluk yarattığına dikkat çekmektedir. *Son Saat*’in bu konudaki önerisi “lisani zorlaştırmaktansa bir kaç kelimenin söylendiği gibi yazılmamasını kabul etmek” olmalıdır (*Son Saat*, 30.8.1928).

Gazete, eylül ayının başında okurlarının pratik yapması başladığı tefrikayı birinci sayfadan şöyle duyurmaktadır: “Bugün yeni harflerle yazmağı başladığımız tefrikayı okuyunuz. Hem hoş-ca vakit geçir-miş, hem de yeni harflerle pratik yapmış olur-sunuz.” (*Son Saat*, 5.9.1928). 7 Eylül 1928 tarihinde ilk kez manşetini Latin harfleriyle veren gazete, eylül ayı boyunca birinci sayfada Latin harfleriyle yazılmış kısa haberlere de yer verir.

Gazete, 1928 yılının 29 Ekim günü Latin harfleriyle “Büyük Gazi bağışladığın Cumhuriyeti kutlarınız” manşetini atar. Kasım ayı içinde ise *Son Saat*’in başlığı için hazırladığı örnekleri okuyucuya sunmaya başlar (*Son Saat*, 3.11.1928).

Son Saat, yeni yazıyı öğrenemeyenlerin toplumsal yaşamda yer alamayacaklarını da şöyle dile getirmektedir: “Harf seferberliği öyle bir şekilde ilerlemektedir ki bugün bütün memleketi umumi bir dershâne olarak tavsif etsek ne mübalâğa, ne de yalan bir şey söylemiş oluruz. Bundan böyle yeni harfleri okuyup yazmayı bilmeyen için ictimai hevette muvaffak olmak imkhan ve ihtimali yoktur” (*Son Saat*, 1.10.1928).

Kasım ayının sonlarına doğru gazetede sadece dört kısa haber eski Türkçe verilmiştir (*Son Saat*, 25.11.1928).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarının siyasal ve toplumsal yapılanması, birçok radikal kararı da birlikte getirmiştir. Latin alfabesinin kabul edilmesi de ‘Çağdaş medeniyet seviyesi’ne ulaşmak için yüzünü Batı’ya dönen Cumhuriyet rejiminin Osmanlı-İslam geleneklerinden kurtulmak adına gerçekleştirdiği önemli radikal değişikliklerin başında gelmektedir.

Mustafa Kemal’in 1928 yılının 9 Ağustos gecesi İstanbul’da Sarayburnu’nda yaptığı tarihi konuşmanın ardından, henüz yasal zemini olmamasına rağmen gündelik yaşamda Latin alfabesine geçişin ilk adımlarının atıldığı görülmektedir. Kuşkusuz dönemin en etkili kitle iletişim aracı gazetelerdir. Milliyet gazetesi daha haziran ayındayken birkaç kısa haberi Latin harfleriyle verme çabası içindedir. Ancak esas olarak ağustos ayından itibaren gazeteler, Latin harfleriyle dizilmiş kısa haberlere yer vermeye başlamışlardır.

Basın; harf devrimini, Türk tarihinin kaydettiği en büyük devrimlerden biri; basının Latin harflerine geçtiği 1 Aralık 1928 gününü ise Türk basın hayatının tarihi günü olarak görmektedir.

Latin alfabesine geçişle birlikte başlayan süreci bir ‘seferberlik’ olarak kabul eden basın, bu seferberlikte üzerine düşeni yerine getirmek için büyük bir gayret göstermiştir. Gazetelere, yeni yazının geniş kitlelere yayılması ve benimsetilmesi için büyük bir görev düşmüştür. Okur kaybetme kaygısının ötesinde gazetelerin, adeta bir okul/öğretmen misyonuyla yeni alfabeyle okuma-yazma seferberliğine destek verdikleri görülmektedir. Gazeteler yazım yanlışlarıyla doludur. Henüz teknik olarak Latin harfleriyle yayımlanma olanakları bulun-

mamaktadır. Ancak bütün bu zorluklara rağmen *Cumhuriyet*, “Bu harf seferberliğinde bir süvari kıtası gibi en ön safa atıldık” demektedir. Dönemin gazetecilerinden Falih Rıfkı ise yeni yazıyı halkın gözündeki perdeyi kaldıran bir tılsım olarak kabul etmekte ve herkesin yeni yazı sayesinde irfan güneşinden payını alacağını söylemektedir. İktidam da irfan hayatına girmek için yeni alfabe kabulünden başka çare olmadığına ve yeni yazının Türk basınına asırlarca ileriye taşıyacağına inanmaktadır. *Hakimiyeti Milliye*, harf devriminin ülkeyi yarım yüzyıl ileriye götüreceğini yazmaktadır. Dönemin basınının şu özelliğini de göz önünde bulundurmak gerekir: Yunus Nadi, Mahmut (Soydan) Bey, Falih Rıfkı, Celal Nuri gibi gazete sahibi ve yazarlar aynı zamanda milletvekilidirler.

Gazeteler, yeni alfabenin memleketin dört bir köşesinde heyecan uyandırdığını bildirmektedir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in yeni harfleri tanıtmak için çıktığı yurt gezisi basın tarafından yakından izlenmektedir.

Gazeteler okurları için Kıraat (Okuma) köşeleri hatta sayfaları oluşturmuştur. Okul/öğretmen misyonuyla hareket eden gazeteler, öğrencileri olan okurlarını gerektiğinde motive etmekte, gerektiğinde uyarılmaktadır. “Küsmeye, çalış, oku” diyen gazeteler, uygar insanın okumak zorunda olduğuna, bunu yapamayanların toplumsal hayatta yer edinemeyeceğine dikkat çekmektedir.

Resmi ideolojiye paralel olarak basın da Arap harflerinden kurtulmayı yabancı kültüründen ve Doğu kültüründen kurtulmakla eş tutmaktadır. Basın, harf devrimini asrın milletleri arasında yer almak için atılmış önemli bir adım olarak görmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinin başyazarı Yunus Nadi, harf devrimi sayesinde Türkiye’nin gerçekten Avrupa’ya katılmış olacağı kanaatinde.

Milliyet gazetesinin sahibi Mahmut (Soydan) Bey, Türk insanının harf devrimiyle Doğu zihniyetinden kurtulup, uygar Batı zihniyetine geçeceğini belirtirken; Yakup Kadri ise Arap alfabesini Batı uygarlığına doğru yol almak isteyen Türk’ün ayağında bir zincir olarak görmektedir. Siyasi kapitülasyonlardan sonra sıra dildeki kapitülasyondan kurtulmaya gelmiştir. Falih Rıfkı da Yakup Kadri gibi yeni yazının Türk dilinin zincirlerini kırıp attığı görüşündedir.

Basın, dilin sadeleşmesini ve yabancı kökenli kelimelerden kurtulmasını istemektedir. Yazarlar bu konuda öneriler geliştirerek okurlarıyla paylaşmaktadırlar.

Millet Mektepleri’nin açılmasıyla birlikte gazetelerin, bu okullara devam eden yetişkinler için büyük puntolarla yazılmış çeşitli hikayelerin yer aldığı okuma sayfaları hazırlayarak Millet Mektepleri’ndeki eğitime destek verdikleri görülmektedir.

Gazeteler, yeni yazıya geçişin gündelik yaşamdaki yansımalarını da sığağı sığağına okurlarına aktarmaktadır: Fatih-Harbiye tramvayının, İş Bankası İstanbul Şubesinin, Matbuat Müdürriyetinin, Tütün İhisarının, Yeşilay’ın değişen tabelaları, Ertuğrul yatı-

nın; Boğaziçi vapurunun Latin harfleriyle yazılmış adları, fotoğraflı haberlerle verilmektedir. Bir uçtan bir uca adeta dershaneye dönüşen yurttan; bakanlıklardan vilayetlere, polisten adliyeye, postanelere, tütün inhisarına, Diyanet İşleri Başkanlığına, defterdarlığa kadar her yerde kurslar açılarak yeni yazı öğretilmektedir. Devlet matbaası gece gündüz çalışarak alfabe basmaktadır. Pullar pek yakında değişecektir. Telgraf Umum Müdürlüğü yeni harflerin rumuzunu saptamıştır. Gazeteler, harf devriminin sadece yurt içinde değil, yurt dışında da heyecanla kabul gördüğünü yazmaktadır.

Gazetelerin Latin alfabesine geçerken oluşturacakları yeni logoları da okurlarının beğenisine sundukları görülmektedir. *Milliyet* ve *Hakimiyeti Milliye* logolarını Latin harflerine dönüştüren ilk gazetelerdir.

Dönemin gazeteleri, harf devrimini hayata geçiren en önemli ve etkin araçlardır. Latin alfabesine geçiş sürecinde gazeteler, ‘asli’ görevleri olan haber vermenin yanı sıra, adeta bir ‘okuma kitabı’ bir ‘öğretmen’ rolü üstlenerek topluma yol göstermiş ve öncülük etmişlerdir.

SON NOTLAR

- (1) Latin alfabesine geçiş tartışmaları Tanzimat’a kadar uzanmaktadır. Antepli Münif Efendi, 1862 yılında bir konferansta Arap harflerinin yazılış ve okunuşunun kolaylaştırılmasından yana olduğunu belirtmiştir. Tanzimat döneminde Arap alfabesinin değiştirilmesinden çok ıslahuna yönelik fikirler benimsenirken, 2. Meşrutiyet döneminde ıslah çalışmalarının ilk resmi girişimi olarak 1909’da İmla Komisyonu oluşturulmuştur (Ülkütaşır, 1998: 16-33).

Celal Nuri, 1912 yılında yayımladığı *Tarih-i İstikbal* isimli kitabında Arap alfabesinin Türkçenin ruhuna uymadığını belirterek Latin harflerine geçilmesini istemektedir (Şimşir, 1999: 166-167).

Mustafa Kemal’in ise 1905 yılında henüz genç bir subayken Bulgar Türkoloğu Monolof’a “Batı medeniyetine girebilmemize engel olan yazıyı atarak, Latin kökünden bir alfabe

seçmeli, kılık kıyafetimize kadar herşeyimizde Batılılara uymalıyız” dediği bilinmektedir. Yine 1922 yılında Halide Edip’le yaptığı bir konuşmada böylesi bir değişikliğin sert önlemler gerektireceğini vurgulamıştır. 1922’de İstanbul basının temsilcileriyle İzmir’de yapılan toplantıda Hüseyin Cahit’in “Neden Latin harflerini kabul etmiyoruz?” sorusuna Mustafa Kemal “Henüz zamanı değil” cevabını vermiştir. 1923’te İzmir İktisat Kongresi’nde sunulan öneri ise kongre başkanı Kazım Karabekir tarafından “İslam’ın bütünlüğüne zarar vereceği” gerekçesiyle reddedilmiştir. 1924 yılında ise milli eğitim bütçesi görüşülürken Şükrü Saraçoğlu’nun Latin alfabesini savunduğu bilinmektedir (Özerdim, 1962: 11-12).

Akşam gazetesi de 1926 yılında Latin harflerine geçilmesine ilişkin bir anket düzenlemiştir (Şimşir, 1999: 180).

- (2) Ford ve Chrysler’in, Baküs ve Üzüm Kızı markalı rakıların, Burla Biraderler’in, Orga ve Torpedo marka daktiloların, Good Year lastiklerinin, Beyoğlu Hava Gazı Şirketinin, Zonguldak Yüksek maden Mühendisi Mektebinin, Vilayet Encümeninin ihale ve müzayede ilanlarının Latin alfabesiyle verildiği görülmektedir.
- (3) Orhan Koloğlu ise Latin alfabesinde 80-90 gözlü harf kasası bulunmasına karşın, Arap harf kasasında 400-600 göz bulunması gerektiğini belirtmektedir (Koloğlu, 1999: 270). Bu nizamnamenin orijinal Osmanlıca metni ve Türkçesi için bkz: (Özuyar, 2007: 135-139).
- (4) “Yunus Nadi Bey!
Bugünkü mekâlenenizi okudum. Okumadan evvel okuyanlardan, muhteviyatının meâlini dinlediğim zaman, asıl maksadınızı anlayamadım. Fakat okuduktan sonra gördüm ki maksadınız benim düşündüklerimden başka birşey değı-ldir. Filhakika evvela yeni Türk alfabesini güze-lce öğrenmek ve öğretmek lazim-dir. Bunun için de bittabi senelere ihtiyaç yok-tur. Buna nazaran mekalenizde-ki maksat şu demek olur: Öğrenilmesi çok zamana ihtiyaç göstermeyen yeni türk alfabesini ve imla kaidelerini eyice bellemeden ve belletmeden her türlü muamelata, emr-i vaki halinde tatbik edileceğinden korkmağa mahal yok-tur.”
- (5) “Ankarada sevgili Gazi babamıza,
Yeni türk harflerile yaptığınız büyük inkılabı minnetle müteşekkirim. Hiç okuyup yazma bilmeden yeni harflerle bir hafta zarfında okuyup yazma öğrendik. Son tadilat hasabile bu inkılabı tahkim buyurdunuz. Ancak (k, kh) harfleri bizi şaşırtıyor. Buna bir çare bulmak suretile bütün milleti bu müşkülde de kurtarırsanız bütün türkler pek az zamanda okur yazar olacaklardır. Cür’etimizi hörmet ve muhabbetlerimizle bağışlamanızı istirham eyleriz sevgili Gazi babamız. Gazozcu Haydar, Tuhafiyeci Yahya, Zahiirci İsmail, Zahiirci Hasan, Zahiirci Adil, Zahiirci Bekir Ali, Zürradan Hüseyin, Zürradan Etem, Zeytinci Sait, Zeytinci Mustafa, Bakkal Halit, Bakkal Osman.”
Mustafa Kemal’in bu mektuba verdiği cevap ise şöyledir:
“Okuma ve yazmayı bir haftada öğrenmek gayreti gösterdiğinizden memnun oldum, tebrik ederim. Arabi ve farisi kelimelerde (k) ve (g)nin önlerine (h) gelmesi meselesile zihinlerinizi işgal ve teşviş etmeyiniz.
Tesbit edilmekte olan lügat bunu arzunuz vechile hal edecektir efendim. Reiscumhur.”
- (6) B. Korgstan Hogg imzalı mektupta şöyle deniyor:
“Muhterem efendim,
Lisanınızı öğrenmek istediğimden alfabe ve grameriniz hakkında malumat vermenizi rica ederim.

Vaktile kullandığınız çapraşık harfler Türkiyeden, bütün cihanda rehber milletlerden olmak hakkını nez etmiştir. Eğer Türkiye diğer milletlerin alfabelerine malik olsa idi, bugün Çinden İspanyaya kadar belkide daha büyük bir sahada mevcut olacaktı.

Arap harfleri tamamen çapraşıktır; Çin, Japon, Acem ve sair şark milletlerinin harfleri gibi...

Bunları yazmak bir hayli vakit yediği gibi, bunlarla yazılmış bir yazıyı okumak için de bir hayli zaman lazım.

En ziyade hoş giden harfler garbi Avrupa’da kullanılan Latin harfleridir.

Yirmi lisan bildiğim halde şark harfleri beni tamamen bimecal bırakmıştır. Garbe nispetle şarkta okur yazarların az olmasındaki en büyük sebep bu olsa gerektir.”

Reisiniz bu basit alfabeyi kabul etmekle şüphesiz mucizemsi bir eser yaratıyor.

Elfazı ihtiramiye...

- (7) Kayseri, Anadolu, Son Haber, Söz, Türk Sözü, Türk Dili, Akdeniz gazetelerinin logolarının yer aldığı görülüyor.
- (8) Kalın ve ince “ k”ları, “g”leri birbirinden ayırmak için “k” ile “g” nin önüne konulan “h” harfi kaldırılmıştır. Örneğin Khazım artık Kâzım; imkhan imkân, tatbikh tatbik olarak yazılacaktır.
- (9) Daha önce gazetelerde yazım kuralları anlatılırken kelimelerin aldığı eklerin ayrıldığı görülmektedir. “Gelir-im, güzel-dir, gözünde-ki, Türkçe-dir” gibi kelimelerin sonuna gelen eklerdeki ayırmaların kalktığı bildirilmektedir.
- (10) Burada ‘başlık’ tan kasıt, gazetenin o günkü manşeti: “Dolmabahçe sarayında dünkü tarihi konferans.”

KAYNAKLAR

- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Belge, M. (1983). “Kültür”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.5. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demircan, Ö. (2000). *İletişim ve Dil Devrimi*. İstanbul: Yaylım Yayıncılık.
- Deren, S.(2007). “Kültürel Batılılaşma”, Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.), *Modernleşme ve Batıcılık* (382-402). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertop, K. (1974). *Cumhuriyet 1924-1974*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş.
- İnan, A. (1971). *Mustafa Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kafadar, O. (2007). “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”. Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.). *Modernleşme ve Batıcılık* (351-381). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (1981). *Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler*. Ankara: TTK Basımevi.
- Koloğlu, O. (1999). *Bir Çağdaşlaşma Örneği Olarak Cumhuriyet’in İlk Onbeş Yılı (1923-1938)*. İstanbul: Boyut Kitapları

- Korkmaz, Z. *Harf İnkılabı*. 2.2.2011. <http://turkoloji.cu.edu.tr>
- Özerdim, S. N. (1962). *Harf Devriminin Öyküsü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şimşir, B. N. (1979). *Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi*. Ankara: TTK Yayınları.
- Şimşir, B.N. (1999). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara: TTK Yayınları .
- Tezel, Y. (1986). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*. Ankara: Yurt Yayıncılık.
- Tunçay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, Ş. (1995). *Türk Devrim Tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş., Özel, S. (2007). *75. Yılda Türkçe'nin ve Dil Devrimi'nin Öyküsü*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- Ülkütaşır, M. Ş. (1998). *Atatürk ve Harf Devrimi*, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Yücel, T. (1982). *Dil Devrimi ve Sonuçları*. Ankara: TDK Yayınları.

Gazeteler

- Cumhuriyet* (Haziran 1928-Mayıs 1929)
Hakimiyeti Milliye (Haziran 1928- Aralık 1928)
İkdam (Haziran 1928- Şubat 1929)
Milliyet (Haziran 1928- Aralık 1928)
Son Saat (Haziran 1928- Kasım 1928)
-